

HALINA SMOLIŃSKA-RĘBAS**INSPIRACJE FREINETOWSKIE W NAUCZANIU POCZĄTKOWYM****1. Wstęp**

Już tylko 5 lat pozostało do końca XX wieku, którego początek był tak obiecujący w zakresie funkcjonowania szkoły. Pedagogiczny ruch zwany "nowym wychowaniem" wpłynął na przeobrażenie szkoły. Nie zdołał jej jednak przeobrazić. Szkoła w dużym stopniu została tradycyjna, jest obiektem krytyki społecznej (dehumanizacja edukacji, percepcyjno-odtwórcze formy aktywności dziecka, nie zaspokajanie oczekiwań np. poznawczych, społecznych dziecka, realizacyjna funkcja programu, selekcyjna funkcja systemu szkolnego, lekcja jako podstawowa forma organizacyjna).¹

Tak jak 100 lat temu, również obecnie uwagę zwraca dziecko. Spośród teorii edukacyjnych na czoło wysuwa się teoria rozwijania dzieci zakładająca, "... że dziecko jest swoistym i autonomicznym "układem" przetwarzającym napływające doń informacje ze świata zewnętrznego, ale tylko te informacje, które mają dlań znaczenie, powodują jego aktywność, także i edukacyjną".²

Nauczyciele poszukują "innej szkoły". Drogi tych poszukiwań są różne, np.:

- adaptowanie do warunków polskich sprawdzonych koncepcji pedagogicznych, szczególnie na zachodzie Europy,
- wprowadzanie do obecnego systemu szkolnego wybranych elementów koncepcji pedagogicznych "nowego wychowania",
- tworzenie własnych koncepcji edukacyjnych.

System edukacyjny "innej szkoły" (alternatywnej) preferuje pedagogikę opartą na oczekiwaniach, urzeczywistniającą percepcyjno-innowacyjny charakter aktywności dzieci przy wykorzystaniu metod wspierania aktywności edukacyjnej".

ELEMENTY EDUKACJI ALTERNATYWNEJ

Źródło: Więckowski R. (1992). Edukacja alternatywna. Jej istota, podstawowe problemy. W: Edukacja alternatywna. Dylematy teorii i praktyki. (red.) B. Sliwerski, Kraków 1992, "Impuls", 17-26.

2. Miejsce koncepcji pedagogicznej C. Freineta w obecnym systemie edukacyjnym w Polsce i na świecie

Koncepcja pedagogiczna C. Freineta od początku była atrakcyjna nie tylko dla nauczycieli francuskich. Pobudziła do nowatorskich poszukiwań nauczycieli innych krajów (Belgii, Hiszpanii, Szwajcarii, Włoch, Algierii, Tunezji ... także Polski). W 1975 roku z inicjatywy Freineta utworzono Międzynarodową Federację Ruchów Nowoczesnej Szkoły (FIMEM). Organizacja ta została zarejestrowana i uznana przez UNESCO. Zadaniem FIMEM jest podtrzymywanie i rozwijanie wszelkiego rodzaju merytorycznych kontaktów (wymiana doświadczeń, materiałów, staże) między nauczycielami - zwolennikami Freineta i jego koncepcji. Wiąż między grupami wchodzącymi w skład Federacji utrzymuje miesięcznik "Lien FIMEM" oraz pisma okrężne ("Multilette"), które mają charakter informacyjny. Członkowie FIMEM mają także okazję do corocznych spotkań w czasie kongresu Nowoczesnej Szkoły we Francji, a od 1968 roku mają miejsce cykliczne (co dwa lata) mityngi nauczycieli - freinetowców tzw. RIDEF (Rencontre Internationale de Educateurs Freinet). RIDEF odbywa się za każdym razem w innym kraju - raz w europejskim, raz pozaeuropejskim. Liczba uczestników, a także tematyka wykładów i warsztatów w RIDEF świadczy o dużym zainteresowaniu koncepcją pedagogiczną C. Freineta.³

Na przykład, w RIDEF (Poitiers 1992), którego byłem uczestnikiem brało udział 320 nauczycieli z 26 krajów świata (Austrii, Algierii, Belgii, Brazylii, Bułgarii, Burkiny, Danii, Estonii, Finlandii, Hiszpanii, Francji, Japonii, Kanady, Kolumbii, Niemiec, Holandii, Panamy, Polski, Portugalii, Rosji, Rumunii, Senegalu, Szwajcarii, Tunezji, Węgier, Włoch). Obrady plenarne, zajęcia warsztatowe jak również informacje posterowe koncentrowały się wokół tematu: *Pedagogika Freineta w świecie dziś i jutro*.⁴

Wieloletni działacz ruchu freinetowskiego w Danii - Erik Hakansson uważa, że są społeczeństwa, w którym pedagogika C. Freineta przyjmuje i rozwija się doskonale, ale są i takie, w których oryginalna wersja tej koncepcji uważana jest za przestarzałą. Według niego Dania znalazła się w tak zaawansowanym etapie rozwoju cywilizacyjnego, że standardowy model pedagogiki Freineta nie jest w szkołach duńskich stosowany. W jego kraju nie brakuje pieniędzy na oświatę, środowisko edukacyjne

jest doskonale wyposażone w materiały dydaktyczne (klasy - pracownie, klasy - laboratoria). Głównym narzędziem pracy staje się komputer. Sytuacja szkoły duńskiej jest bardzo różna od tej z jaką stykał się Freinet przed laty we Francji.

W Brazylii natomiast sytuacja przedstawia się inaczej. Pedagogika Freineta w swojej najkorzystniejszej formie jest wyjątkowo wartościową alternatywą dla edukacji tradycyjnej. Wynika to głównie z faktu, że wyposażenie szkół jest bardzo przestarzałe, a poziom nauczania niski. W takich warunkach techniki Freineta szczególnie się sprawdzają. Nie wymagają bowiem korzystania z kosztownych pomocy dydaktycznych.

Pedagogika Freineta kładzie nacisk na idee wolnościowe i swobodę poglądów osobistych. Z tego względu znajduje zastosowanie w społeczeństwach mniejszościowych, np. wśród Katalończyków w Hiszpanii, czy w środowisku mniejszości w Kanadzie.

Zdaniem E. Hakanssona w zjednoczonej Europie mniejszości kulturowe będą poszukiwały nowoczesnych systemów pedagogicznych broniących zarazem tożsamości społeczności lokalnych. W takich okolicznościach koncepcja pedagogiczna C. Freineta ma duże zastosowanie i możliwości dalszego rozwoju.⁵

Jukka Somerhaju opierając się na wynikach badań sondażowych, którymi objął nauczycieli fińskich, wskazuje że dla nich pedagogika C. Freineta jest źródłem inspiracji w nowych działaniach pedagogicznych. Coraz częściej termin "pedagogika Freineta" zastępuje się zwrotem "pedagogika środowiska swobodnej nauki". Nauczyciele fińscy odchodzą od powielania technik Freineta w ich podstawowej i niezmienionej formie, uznając je raczej za inspirację do poszukiwań nowych, bardziej odpowiednich w warunkach dobrobytu rozwiązań edukacyjnych.⁶

Tun Knume z Uniwersytetu w Tallinie przewiduje, że Estonię czeka długa droga od bierności edukacyjnej, do jakiej przyzwyczajano do niedawna nauczycieli do indywidualnych działań i inicjatyw. Jego zdaniem pedagogika C. Freineta może w znacznym stopniu wyzwalać, uaktywniać te działania, o czym przekonuje działalność edukacyjna jednej ze szkół (w pobliżu Tallina) pracującej od kilku lat według koncepcji pedagogicznej C. Freineta.⁷

Uważa on, podobnie jak Jukka Somerhaju, że szkoły freinetowskie mogą okazać się niezwykle użyteczne we współczesnej Europie, szczególnie w przypadku małych krajów oraz niezbyt dużych grup narodowościowych. Koncepcja ta daje małym grupom

etnicznym możliwość zachowania indywidualności kulturowej nie negując jednocześnie ich przynależności do większych zbiorowości.

Trudno mi w pełni zgodzić się z zaprezentowanymi stanowiskami. Koncepcja pedagogiczna C. Freineta ma charakter autorski. Tworzył ją Freinet wspólnie z nauczycielami (współpracownikami, dziećmi) współtwórcami w określonych warunkach społecznych, politycznych i ekonomicznych. Pracował z dziećmi biednych środowisk wsi prowansalskich, stąd być może sugestia, że koncepcja pedagogiczna C. Freineta ma szczególne miejsce w krajach biednych, w których ogranicza się finanse na oświatę.

Uważam, że nie można realizować (powtórzyć) programu autorskiego w jego oryginalnej wersji (nawet w krajach biednych, w grupach mniejszości narodowościowych itp.), natomiast organizowanie procesu edukacyjnego według koncepcji pedagogicznej ma zawsze (w mniejszym lub większym stopniu) charakter inspiracji (innowacji).

Błędem jest również sprowadzanie całej koncepcji pedagogicznej C. Freineta do sprawy "technik" edukacyjnych. Wprawdzie zajmują one ważne miejsce w pracy klas freinetowskich i rozumiane szeroko (obejmują metody, formy, środowisko edukacyjne, a także osoby: nauczyciela i ucznia) sprzyjają wytworzeniu naturalnej motywacji do pracy dzieci i pozwalają realizować oryginalną koncepcję nauczania i wychowania.

Jednak pod wpływem nowych doświadczeń edukacyjnych, a także z uwagi na nowoczesne osiągnięcia techniki (komputery) "techniki freinetowskie" mogą zdezaktualizować się lub ulec modyfikacji. I tak w krajach bogatych (Belgia, Norwegia, Szwecja, Finalndia), gdzie komputer stanowi powszechne narzędzie pracy ucznia, "kartotekę fiszek autokorektywnych" czy "poszukujących" zastąpią informacje wprowadzane do pamięci komputera.

A. Lewin ostrzega przed "sprowadzaniem całej pedagogiki Freineta do problemu techniki, gdyż wówczas zagubią się najbardziej istotne, trwałe i charakterystyczne właściwości jego koncepcji pedagogicznej. Polegają one przede wszystkim na zespoleniu ekspresji osobistej dziecka z różnymi formami pracy indywidualnej i kolektywnej".⁸

Zgadzam się natomiast, że współcześnie koncepcja pedagogiczna C. Freineta stanowi (również dla nauczycieli polskich)

źródło inspiracji edukacyjnych w poszukiwaniu szkoły alternatywnej.

Noëlle Fredefon charakteryzując "Pedagogikę instytucjonalną" (ma wielu zwolenników we Francji) zwraca uwagę, że jest ona w znacznej części inspirowana pedagogiką Freineta. Podobnie jak pedagogika Freineta dysponuje różnymi technikami, na przykład: przygotowanie zestawów na temat wolny, drukowanie tekstów, warsztaty, wymiana korespondencji między szkołami, fiszki indywidualne, "rada uczniów" itp.⁹

W. Frankiewicz zastanawiając się nad pytaniem: Czym może być pedagogika Freineta dla współczesnego nauczyciela? Jak może korzystać z jego dzieła: naśladować, stosować czy czerpać inspirację? - podkreśla znaczenie inspiracji jako szansy na dialog między "Autorem i Czytelnikiem", "Mistrzem i Uczniem". Odrzuca ona techniczną drogę stosowania tej pedagogiki w praktyce. Nie rozstrzygniętą pozostawia możliwość naśladowania.¹⁰

E. Filipiak w dyskusji panelowej na temat: Co to znaczy być dzisiaj nauczycielem "freinetowcem"¹¹ powiedziała: "Z pedagogiką C. Freineta zetknęłam się kilkanaście lat wstecz. Będąc uczennicą klas początkowych uwielbiałam pisać "swobodne teksty". Jako studentka w ramach badań Koła Naukowego Edukacji Wczesnoszkolnej poznawałam pedagogikę C. Freineta zarówno studiując jego pisma, jak i poprzez bezpośredni kontakt z nauczycielami, animatorami koncepcji pedagogicznej C. Freineta (spotkania, wywiady, seminaria, hospitacje zajęć) oraz samodzielne projektowanie i prowadzenie lekcji z zastosowaniem wybranych technik pedagogicznych. Minęły lata, dzisiaj pedagogika C. Freineta jest dla mnie tak samo aktualna jak wtedy, tak samo, a jednak inaczej, bo i ja jestem inna, bogatsza o bagaż doświadczeń i poszukiwań naukowo-pedagogicznych. Za każdym razem jest to specyficznie subiektywny dialog z "dziełem mistrza". Im więcej wiem, tym więcej potrafię "wziąć" i tym głębsze jest źródło inspiracji. Dziś w kontekście psychologii edukacji pozwalała ona mi organizować sytuację edukacyjną - "uczyć inaczej".

H. Semenowicz - pionierka ruchu freinetowskiego w Polsce niemalże na każdym spotkaniu z nauczycielami podkreślała jak niezwykle ważne jest ciągle wracanie do źródeł, odczytywanie i analiza pism Freineta. Szczególnie zachęcała do studiowania *Niezmiennych prawd pedagogicznych*, rozumienie których może w znacznym stopniu przyczynić się do pogłębienia naszej wiedzy o

dziecku i jego potrzebach, bo one wskażą kierunek działań edukacyjnych.¹²

Uważa, że przytoczone wyżej stanowiska są charakterystyczne dla ogółu nauczycieli - freinetowców w Polsce. Potwierdzają to badania sondażowe przeprowadzone w roku 1992¹³, a także badania eksperymentalne wskazujące na możliwości organizowania działań edukacyjnych inspirowanych koncepcją pedagogiczną C. Freineta w aktualnym systemie szkolnym, a także ich wartość w "rozluźnianiu systemu klasowo-lekcyjnego".¹⁴

3. Koncepcja pedagogiczna C. Freineta w nauczaniu początkowym w Polsce w oparciu o badania

Moje zainteresowania koncepcją pedagogiczną Freineta sięgają lat siedemdziesiątych i trwają po dziś dzień. Dałam temu wyraz w badaniach związanych z pracą doktorską¹⁵, w artykułach¹⁶, a także warsztatach i seminariach magisterskich, których uczestnikami byli studenci nauczania początkowego. Efektem badań (prowadzonych w ramach seminarium) są 34 prace magisterskie.

Tabela 1. Elementy koncepcji pedagogicznej Freineta w badaniach pedagogicznych

Lp.	Elementy pedagogiki Freineta	Liczba prac
1.	Technika fiszek autokorektywnych	13
2.	Technika swobodnego tekstu	7
3.	Technika fiszek poszukujących	5
4.	Działalność klas autorskich - "freinetowskich"	5
5.	Organizacja "wolnych zajęć"	4
	Razem	34

3.1. Technika fiszek autokorektywnych

Trzydzieści prac magisterskich omawia możliwość i efektywność techniki fiszek autokorektywnych w aktualnym systemie edukacyjnym. Badania eksperymentalne potwierdziły wartość oma-

wianej techniki w kształtowaniu umiejętności ortograficznych, gramatycznych, matematycznych, cichego czytania.

Efektywność techniki fiszek autokorektywnych w podnoszeniu sprawności ortograficznych była przedmiotem badań w 6 pracach.

Badania w klasie pierwszej (57 dzieci) prowadziła I. Królak, w klasie drugiej (115 dzieci) A. Rybicka i W. Zięba, a w klasie trzeciej (133 dzieci) B. Furman, H. Rzendkowska i H. Zowska.¹⁷ W badaniach uwzględniono następujące problemy ortograficzne:

- wyrazy z "ó", "rz", "h" (Furman, Zowska, Zięba)
- wyrazy z "rz" (Rybicka)
- wyrazy z "ó" wymiennym i niewymiennym (Rzendkowska)
- wyrazy z "h" (Królak).

Przez okres jednego semestru (Królak, Rybicka, Rzendkowska, Furman) lub całego roku szkolnego (Zięba, Zowska) wdrażano dzieci klas eksperymentalnych do poprawności ortograficznej stosując obok metod i form ćwiczeń ortograficznych zgodnych z sugestiami programu nauczania, technikę fiszek autokorektywnych Freineta. Najczęściej struktura lekcji była następująca:

1. Gromadzenie materiału językowego do obserwacji ortograficznych (np. rozwiązywanie zagadek, redagowanie swobodnego tekstu, wyszukiwanie, wyodrębnianie, odczytywanie, podkreślanie wyrazów itp.).
2. Analiza materiału językowego, wyodrębnianie, porównywanie grupy wyrazów (przedmiotu ćwiczeń ortograficznych).
3. Nazywanie umiejętności ortograficznej (np. pisownia wyrazów z "rz" po spółgłoskach, z "ó" niewymiennym itp.).
4. Przygotowanie do pracy techniką fiszek autokorektywnych (przypomnienie sposobu korzystania z kartoteki fiszek autokorektywnych, omówienie sposobu samooceny wykonanego samodzielnie ćwiczenia, informacje na temat fiszek, z których można na lekcji korzystać).
5. Praca techniką fiszek autokorektywnych (samodzielne wykonanie poleceń z wybranych fiszek, samokontrola i samoocena wykonania).
6. Podsumowanie indywidualnej pracy (z jakimi fiszkami pracowałeś, co sprawiało ci największą trudność, które zadanie musiałeś powtórzyć? itp.).

Analiza wyników badań eksperymentalnych wskazuje na efektywność techniki fiszek autokorektywnych Freineta (systematy-

cznie stosowanej - jedna godzina tygodniowo) w zakresie poprawności ortograficznej.

Uczniowie klasy pierwszej - eksperymentalnej popełnili średnio o 2,4 błędy (wyrazy z "h") mniej w porównaniu z badaniem początkowym, w klasie kontrolnej wskaźnik ten wynosi 0,2.¹⁸

Również w klasie drugiej uczniowie (w dyktandzie sprawdzającym) popełnili mniej błędów w badaniu końcowym, aniżeli w badaniu wstępnym. Wskaźnik dla klasy eksperymentalnej wynosi 4,02, a dla klasy kontrolnej 2,58.¹⁹

Badania prowadzone w klasach trzecich również potwierdzają wartość techniki fiszek autokorektywnych w kształceniu poprawności ortograficznej. H. Rzendkowska wykazała, że średnia liczba błędów (wyrazy z "rz") w klasie eksperymentalnej zmalała o 4,03 w porównaniu z badaniem początkowym, a w klasie kontrolnej wskaźnik ten wynosi 2,58.²⁰ W badaniach H. Zowskiej liczba błędów (wyrazy z "ó", "rz", "h") zmalała średnio w klasie eksperymentalnej o 2,8, a w klasie kontrolnej o 0,3.²¹ Badania przeprowadzone przez B. Furman wskazują na wzrost poprawności ortograficznej średnio o 1,2 w klasie eksperymentalnej, a w klasie kontrolnej o 0,8.²²

✓ E. Midura przeprowadziła w klasie trzeciej w ciągu jednego semestru (systematycznie 1 lekcję tygodniowo) zajęcia utrwalające z gramatyki techniką fiszek autokorektywnych. Struktura lekcji była podobna do wyżej podanej (z ortografii). Efektywność działań edukacyjnych sprawdziła analizując wyniki sprawdzianu dydaktycznego (rozpoznawanie i określanie części mowy, uzupełnianie zdań wyrazami, rozpoznawanie rodzajów zdań). Dokonała również analizy swobodnej wypowiedzi uczniów (liczba i rodzaje zdań, liczba informacji przekazanych w pracy, błędy gramatyczne). Dane z badań potwierdziły efektywność zastosowanej techniki Freineta w kształceniu umiejętności gramatycznych. Różnica na korzyść badania końcowego (w porównaniu z badaniami wstępnymi) w klasie eksperymentalnej wynosi 5,58, a w klasie kontrolnej 3,9.²³

— Eksperyment przeprowadzony w klasach pierwszych przez H. Czajkowską i E. Pogorzały przekonał o wartości techniki fiszek autokorektywnych w doskonaleniu umiejętności cichego czytania ze zrozumieniem. Dzieci klas eksperymentalnych w ciągu drugiego semestru (od lutego do czerwca) dwa razy w tygodniu pracowały techniką fiszek autokorektywnych. Ćwiczenia temiały miej-

sce w różnych momentach lekcji (w nawiązaniu do tematu lekcji, czasem w utrwalaniu czy podsumowaniu zajęć). Z kartoteki fiszek autokorektywnych korzystały również w czasie wolnym, na lekcjach różnych przedmiotów. Ćwiczenia były urozmaicone, polegały na: uzupełnianiu zdań i tekstów wyrazami, tworzeniu wyrazów z podanych liter i sylab, konstruowaniu zdań z wyrazów, układaniu pytań, formułowaniu odpowiedzi, rozwiązywaniu rebusów, zagadek itp.

Powyższe czynności edukacyjne wpłynęły na rozwój umiejętności cichego czytania ze zrozumieniem, o czym informują wyniki sprawdzianu umiejętności czytania. Klasy eksperymentalne w badaniu końcowym uzyskały średnio o 23 % wyższe wyniki, aniżeli w badaniu początkowym. W klasach kontrolnych wskaźnik ten wynosi 14,5 %.²⁴

Wartość edukacyjną techniki fiszek autokorektywnych sprawdzono także w ćwiczeniach rachunkowych. H. Baranowska powyższą technikę zastosowała na lekcjach utrwalających umiejętność dodawania i odejmowania w zakresie 20²⁵, a I. Baran zorganizowała zajęcia, celem których było doskonalenie umiejętności dodawania, odejmowania, mnożenia i dzielenia w zakresie 100.²⁶ E. Hermaczyńska techniką fiszek autokorektywnych ćwiczyła umiejętność rozwiązywania algorytmów działań pisemnych (dodawania, odejmowania, mnożenia i dzielenia).²⁷ Struktura lekcji oparta była na strategii operacyjnej i uwzględniała następujące momenty:

- ćwiczenia w rachunku pamięciowym,
- uświadomienie dzieciom zadań lekcji oraz zapoznanie ich z regułą, w której będą się ćwiczyć,
- pokaz prawidłowo wykonanej czynności,
- wykonywanie czynności (działań) pod kontrolą nauczyciela,
- przygotowanie do pracy techniką fiszek autokorektywnych (przypomnienie sposobu korzystania z kartoteki fiszek, korekty i samooceny wykonywanego zadania, wskazanie fiszek, z którymi będą pracować),
- ćwiczenia autokorektywne (samodzielna praca z fiszkami),
- podsumowanie pracy indywidualnej (liczba rozwiązanych zadań, trudności).

Porównanie wyników sprawdzianu dydaktycznego przeprowadzonego przed eksperymentem i po jego zakończeniu ukazało rozwój umiejętności rachunkowych. Wskaźnik umiejętności dodawania i odejmowania w zakresie 20 wzrósł w badaniach końcowych śred-

nio o 18 %, a w klasie kontrolnej o 8,5 % w porównaniu z badaniem początkowym.

Wyniki sprawdzianu wskazują również na wzrost umiejętności wykonywania czterech działań w zakresie 100. Uczniowie klasy eksperymentalnej uzyskali w badaniach końcowych średni wynik o 16,7 % wyższy aniżeli w badaniach początkowych. W klasie kontrolnej wzrost ten wynosił 2,7 %.

W zakresie umiejętności rozwiązywania algorytmów działań pisemnych wskaźnik rozwoju dla klasy eksperymentalnej wynosił 9,67 punktów, a dla klasy kontrolnej 2,13.

3.2. Technika doświadczeń poszukujących

W poznawaniu najbliższego środowiska dziecka znalazła zastosowanie technika "doświadczeń poszukujących".²⁸ Zajęcia prowadzone były techniką sprzyjającą wielostronnej aktywności poznawczej, co wykazały badania eksperymentalne E. Jagły i E. Ostrowskiej oraz K. Domagały.²⁹

Efektywność techniki doświadczeń poszukujących potwierdziły również badania R. Michalskiej i E. Błaszak.³⁰ Obie nauczycielki przeprowadziły sondaż diagnostyczny wśród dzieci na temat miasteczka (Czarnków, Janikowo), w którym mieszkają. Analizując wyniki sondażu przekonały się, że dzieciom obca jest przeszłość, a także teraźniejszość miasteczek. To zdecydowało o cyklu zajęć poświęconych poznaniu miejscowości.

Uczniowie R. Michalskiej przygotowywali się do zdobycia sprawności przewodnika po Czarnkowie, efektem czego było opracowanie i wykonanie albumu o mieście. Dzieci z własnej inicjatywy wykonały wiele czynności edukacyjnych:

- zaznaczyły Czarnków na mapie konturowej Polski, określili jego położenie,
- nauczyły się piosenki o Czarnkowie,
- poznały legendę o miasteczku, treść której wyraziły w ekspresji plastycznej, inscenizacji, zwerbalizowanej wypowiedzi,
- rozpoznawały różne obiekty na starych fotografiach, których z kolei poszukiwały (odkrywały podczas samodzielnie zaplanowanego zwiedzania miasta),
- poszukiwały w materiałach źródłowych informacji o kronikarzu Janku z Czarnkowa, o Górze Krzyżowej,

- przeprowadzały wywiady nt. zakładów pracy, obiektów sportowych.

Efekty samodzielnych poszukiwań znalazły odzwierciedlenie w ich wytworach (ekspresji plastycznej pt. Góra Krzyżowa, makietce Czarnkowa oraz albumie: Czarnków "wczoraj, dziś i jutro").

Uczniowie E. Błaszak informacji o swoim miasteczku poszukiwali według zaplanowanej wspólnie karty pracy, która informowała o obiekcie poszukiwań, wskazywała źródła informacji (tab. 2).

Tabela 2. Fragment "Karty pracy"

GRUPY	Ważniejsze budynki użyteczności publicznej, zakłady pracy	Źródło informacji	Nazwy ulic	Źródło informacji
GRUPA I	Szkoła Podstawowa nr 2	Rozmowa z dyrektorem szkoły, kronika szkolna	ul. F. Chopina	encyklopedia
GRUPA II	Gminny Ośrodek Kultury	Rozmowa z dyrektorem GOK-u	ul. J. Sobieskiego	encyklopedia
GRUPA III	Ośrodek Zdrowia	Rozmowa z pielęgniarką	ul. W. Sikorskiego	encyklopedia
GRUPA IV	Urząd Gminy	Rozmowa z pracownikiem UG	ul. J. Kielińskiego	encyklopedia

Każda grupa otrzymała także fiszkę zawierającą szczegółowe pytania, np.:

<p style="text-align: center;">GRUPA I</p> <p>Fiszka nr 1</p> <ol style="list-style-type: none"> 1. Co wiemy o Szkole Podstawowej nr 2 w Gniewkowie? <ul style="list-style-type: none"> - kiedy została zbudowana - kto jest jej dyrektorem - ile dzieci się uczy i ilu jest nauczycieli - jakie pomieszczenia znajdują się w szkole - jakie kółka zainteresowań działają w szkole 2. Kim był F. Chopin, którego imię nosi jedna z ulic Gniewkowa? 	<p style="text-align: center;">GRUPA II</p> <p>Fiszka nr 1</p> <ol style="list-style-type: none"> 1. Co wiemy o Gminnym Ośrodku Kultury w Gniewkowie? <ul style="list-style-type: none"> - kiedy został zbudowany - jaka jest jego funkcja - co się w nim znajduje - jakie prowadzi sekcje - kto jest jego dyrektorem 2. Kim był J. Sobieski, którego imię nosi jedna z ulic Gniewkowa?
<p style="text-align: center;">GRUPA III</p> <p>Fiszka nr 1</p> <ol style="list-style-type: none"> 1. Co wiemy o Ośrodku Zdrowia w Gniewkowie? <ul style="list-style-type: none"> - kiedy powstał - jakie znajdują się gabinety i pomieszczenia - ilu pracuje lekarzy i pielęgniarek - kto jest kierownikiem 2. Kim był W. Sikorski, którego imię nosi jedna z ulic Gniewkowa? 	<p style="text-align: center;">GRUPA IV</p> <p>Fiszka nr 1</p> <ol style="list-style-type: none"> 1. Co wiemy o Urzędzie Gminy w Gniewkowie? <ul style="list-style-type: none"> - kiedy rozpoczął działalność w nowym budynku - kto jest burmistrzem miasta - jakie znajdują się referaty - jakie sprawy możemy załatwić w UG - ilu jest zatrudnionych pracowników 2. Kim był J. Kiliński, którego imię nosi jedna z ulic Gniewkowa?

Uczniowie zebrane samodzielnie informacje przedstawiali w klasie, a potem porządkowali. Nauczyciel uzupełniał wiadomościami z innych źródeł. Następnie swoje poszukiwania (uporządkowane, uzupełnione) przedstawili (wyzrazili) w albumie pt. *Album Gniewkowa*.

Efektywność techniki doświadczeń poszukujących zmierzono porównując wiadomości dzieci przed eksperymentem i po jego zakończeniu. W badaniu wstępnym (sprawdzian dydaktyczny) uczniowie uzyskali 18,5 % poprawnych rozwiązań, a w badaniu końcowym 87,9 %. Różnica wyników (69,4 %) jest znaczna.³¹

3.3. Technika swobodnego tekstu

Swobodny tekst rozumiany jako szczególna forma ekspresji słownej jest najbardziej rozpowszechnioną w Polsce techniką Freineta.³² Badania eksperymentalne potwierdziły jej wartość edukacyjną. D. Mikołajczak, E. Serkies sprawdziły, czy technika swobodnego tekstu ma wpływ na rozwój wypowiedzi pisemnych uczniów. W klasach eksperymentalnych systematycznie (co dwa tygodnie) prowadziły dwugodzinne zajęcia swobodnego tekstu. Przebiegały one zgodnie z sugestiami H. Semenowicz.³³ Teksty dzieci po korekcie eksponowano w kąci polonistycznym, składano do teczki, w której gromadzono materiały do gazetki klasowej. Służyły one również do różnorodnych ćwiczeń językowych.³⁴ Rodzaj realizowanego ćwiczenia wyznaczał charakter tekstu. Efektywność czynnika eksperymentalnego sprawdzono zestawiając wyniki badań początkowych i końcowych (wypracowanie na podstawie historyjki obrazkowej i na wolny temat). Analizę wypracowań przeprowadzono pod kątem: zasobu słownikowego, konstrukcji składniowych, struktury logicznej, elementów twórczych. Wyniki korzystniejsze były dla klas eksperymentalnych.³⁵

Sześć prac magisterskich (napisanych przez I. Maciejewską, M. Mazurowską, M. Powłokę, I. Rybak, M. Sowę i M. Torbiczy)³⁶ omawia wartość techniki swobodnego tekstu dla pobudzenia myślenia dywergencyjnego. Podczas rocznego eksperymentu pedagogicznego nauczycielki obserwowały sytuacje (tworzenie swobodnego tekstu, korekta, projektowanie gazetki klasowej) stymulujące rozwój zdolności myślenia dywergencyjnego (płynność, giętkość, oryginalność myślenia). Analiza wyników badań testem twórczości J.P. Guilforda³⁷ wykazała znaczny rozwój myślenia dywergencyjnego w klasach eksperymentalnych w porównaniu z klasami kontrolnymi.

3.4. "Klasy autorskie" o profilu freinetowskim

Wzrost zainteresowania nauczycieli klas początkowych koncepcją pedagogiczną C. Freineta znalazł odzwierciedlenie w podejmowanych przez nich innowacjach pedagogicznych. Działalność innowacyjna stała się przedmiotem badań sześciu osób. A. Piekarska, E. Lewandowska i M. Zataj³⁸ obserwowały i dokonały analizy działalności innowacyjnej inspirowanej koncepcją pedagogiczną C. Freineta w szkołach bydgoskich. A. Jabłońska³⁹ opisała działalność innowacyjną klasy wiejskiej w Brzozie. B. Krumrich⁴⁰ przedstawiła działalność innowacyjną T. Śliwińskiej (nauczycielki/dyrektora Społecznej Szkoły Podstawowej nr 1 w Poznaniu) - animatorki pedagogiki C. Freineta, a B. Styn⁴¹ przybliżyła realizację koncepcji pedagogicznej C. Freineta w pracy dydaktyczno-wychowawczej Szkoły Podstawowej im. C. Freineta przy Wojewódzkim Szpitalu Gruźlicy i Chorób Płuc w Otwocku.

3.5. "Zajęcia wolne" inspirowane myślą pedagogiczną C. Freineta

Prace badawcze E. Kędzierskiej, J. Kleinschmidt, E. Żelazo, W. Kukowskiej⁴² omawiają efektywność tzw. "zajęć wolnych" realizowanych różnymi technikami Freineta dla rozwijania twórczych postaw dzieci. Uczniowie wspólnie z nauczycielem projektowali realizację pewnych przedsięwzięć (Wigilia w naszej klasie, Dzień Babci i Dzień Dziadka, Święto Wiosny, Wielkanoc, Dzień Matki itp.), co wyrażali w tzw. "Planie pracy". Następnie uczniowie w indywidualnym tempie i w dowolnej kolejności wykonywali kolejne punkty planu. Realizacja zaplanowanych działań obejmowała kilka godzin, cały dzień, tydzień (w zależności od tematu). Po zrealizowaniu planu (na zebraniu całej klasy) każde dziecko przedstawiało efekty swojej pracy. Udział w planowaniu, samodzielność w podejmowaniu i realizowaniu zadań, a także odpowiedzialność za wykonanie podjętej pracy sprzyjały kształtowaniu twórczych postaw dzieci. 94

ZAKOŃCZENIE

Przegląd powyższych prac badawczych wskazuje na szczególne zainteresowanie koncepcją pedagogiczną C. Freineta nauczycieli klas początkowych. Z dużym powodzeniem realizują oni elementy koncepcji Freineta w obecnym systemie edukacyjnym w Polsce. Stanowi ona źródło inspiracji w podejmowanych przez nich działaniach edukacyjnych, kieruje uwagę na dziecko, wspieranie jego indywidualnego rozwoju. Pobudza aktywność twórczą zarówno nauczycieli jak i uczniów.

PRZYPISY

- ¹R. Więckowski: Pedagogika alternatywna - jej istota i podstawowe problemy. W: Edukacja alternatywna. Dylematy teorii i praktyki pod red. B. Śliwerskiego. Kraków Wydawnictwo "Impuls" 1992, s. 17-27.
- ²Ibidem, s. 19.
- ³H. Semenowicz: Nowoczesna szkoła francuska technik Freineta. Gniezno/Otwock, Wyd. II, Wydawnictwo PSAPF 1995.
- ⁴RIDEF - POITIERS: Rencontre Internationale Des Educateurs Freinet. Institut Cooperatif de L'École Moderne 1992.
- ⁵E. Hakansson: Is today's world an ideal place for Freinet's ideas? Multilette, 1, 1992.
- ⁶J. Somerhajm: Finnish Freinet - teachers criticise Freinet. Multilette, 1, 1992.
- ⁷T. Kuurme: Estonia. Multilette, 1, 1992.
- ⁸A. Lewin: Tryptyk pedagogiczny. Korczak. Makarenko. Freinet. Warszawa "Nasza Księgarnia" 1986, s. 141.
- ⁹Noelle Fredefon: Pedagogika instytucjonalna. Tłum. E. Marynowicz-Hetka. W: Edukacja alternatywna..., op.cit., s. 179-187.
- ¹⁰W. Frankiewicz: Naśladowanie - stosowanie - inspiracja a pedagogika Freineta. W: Pedagogika Celestyna Freineta - Dzieło i inspiracja pod red. W. Frankiewicza. Gdańsk Wydawnictwo PSAPT.
- ¹¹Dyskusja panelowa na I Krajowym Spotkaniu Polskiego Stowarzyszenia Animatorów Pedagogiki C. Freineta w Gnieźnie. Gniezno 1994.
- ¹²H. Semenowicz: Krótka historia "Ruchu Pedagogiki C. Freineta" w Polsce (1957-1990). W: Krakowskie Spotkanie Animatorów i Sympatyków Pedagogiki C. Freineta pod red. G. Maszczyńskiej-Góra. Kraków 1992.

- ¹³E. Filipiak, H. Smolińska: Koncepcja pedagogiczna C. Freineta we współczesnym systemie edukacyjnym. W: "Biuletyn Informatyczny" nr 4. Gniezno Wydawnictwo Zespołu Animatorów Pedagogiki C. Freineta przy IBE w Warszawie 1992.
- ¹⁴Prace magisterskie napisane pod kierunkiem Haliny Smolińskiej. Instytut Nauczania Początkowego i Wychowania Przedшкоlnego WSP w Bydgoszczy.
- ¹⁵H. Smolińska: Rozwijanie twórczego myślenia w klasach początkowych. Maszynopis pracy doktorskiej. Uniwersytet Gdański 1977.
- ¹⁶H. Smolińska: Koncepcja C. Freineta źródłem inspiracji w edukacji wczesnoszkolnej. W: Studia Pedagogiczne, z. 31 pod red. E. Stuckiego. Bydgoszcz Wydawnictwo WSP (przygotowane do druku); E. Filipiak, H. Smolińska: Organizowanie sytuacji edukacyjnych inspirowanych techniką doświadczeń poszukujących C. Freineta. Materiały pokonferencyjne, 1995; E. Filipiak, H. Smolińska: Pedagogiczne wykorzystanie swobodnych tekstów dzieci klas początkowych. W: Zeszyty Naukowe 24. Pedagogika. Historia Wychowania. Gdańsk Wydawnictwa Uniwersytetu Gdańskiego 1994.
- ¹⁷B. Furman: Wpływ techniki fiszek samokontrolnych C. Freineta na poprawność ortograficzną uczniów klasy trzeciej. Nie publikowana praca magisterska. Bydgoszcz WSP 1993; I. Królak: Wpływ techniki fiszek autokorektywnych na poprawność ortograficzną uczniów klasy I. Nie publikowana praca magisterska. Bydgoszcz WSP 1993; A. Rybicka: Wpływ techniki fiszek samokontrolnych C. Freineta na poprawność ortograficzną uczniów klasy drugiej. Nie publikowana praca magisterska. Bydgoszcz WSP 1993; H. Rzendkowska: Wpływ techniki fiszek autokorektywnych na wyniki nauczania ortografii w klasie trzeciej. Nie publikowana praca magisterska. Bydgoszcz WSP 1987; W. Zięba: Wpływ techniki fiszek autokorektywnych C. Freineta na poziom poprawności ortograficznej uczniów klasy drugiej. Nie publikowana praca magisterska. Bydgoszcz WSP 1985; H. Zowska: Wpływ techniki fiszek autokorektywnych na poziom poprawności ortograficznej uczniów kończących klasę trzecią. Nie publikowana praca magisterska. Bydgoszcz WSP 1985.
- ¹⁸I. Królak: op.cit.
- ¹⁹A. Rybicka: op.cit.; W. Zięba: op.cit.
- ²⁰H. Rzendkowska: op.cit.
- ²¹H. Zowska: op.cit.
- ²²B. Furman: op.cit.
- ²³E. Midura: Wpływ techniki fiszek autokorektywnych na poziom poprawności gramatycznej uczniów klasy trzeciej. Nie publikowana praca magisterska. Bydgoszcz WSP 1987.

- ²⁴H. Czajkowska: Wpływ techniki fiszek autokorektywnych na efekty dydaktyczne w nauczaniu języka polskiego. Nie publikowana praca magisterska. Bydgoszcz WSP 1994; E. Pogorzały: Wpływ techniki fiszek autokorektywnych C. Freineta na efektywność nauczania języka polskiego w klasie I w zakresie cichego czytania ze zrozumieniem oraz zamykania myśli w granicach zdania. Nie publikowana praca magisterska. Bydgoszcz WSP 1994.
- ²⁵H. Baranowska: Efektywność techniki fiszek autokorektywnych. Wpływ techniki fiszek na lekcjach matematyki w klasie pierwszej. Nie publikowana praca magisterska. Bydgoszcz WSP 1987.
- ²⁶I. Baran: Wpływ techniki fiszek autokorektywnych na poziom sprawności rachunkowych uczniów klasy drugiej. Nie publikowana praca magisterska. Bydgoszcz WSP 1988.
- ²⁷E. Hermaczyńska: Znaczenie techniki fiszek autokorektywnych C. Freineta w kształtowaniu umiejętności opanowania algorytmów działań pisemnych. Nie publikowana praca magisterska. Bydgoszcz WSP 1993.
- ²⁸E. Filipiak, H. Smolińska: Organizowanie sytuacji edukacyjnych inspirowanych techniką doświadczeń poszukujących C. Freineta. Materiały pokonferencyjne, 1995.
- ²⁹H. Smolińska: Próby wprowadzenia techniki fiszek problemowych na lekcjach środowiska społeczno-przyrodniczego w klasach początkowych. W: *Studia Pedagogiczne*, z. 19 pod red. M. Oryla. Bydgoszcz Wydawnictwo Uczelniane WSP 1992; K. Domańska: Efektywność "doświadczeń poszukujących" w realizacji treści środowiska społeczno-przyrodniczego w klasie trzeciej. Nie publikowana praca magisterska. Bydgoszcz WSP 1979.
- ³⁰E. Błaszak: Rola i znaczenie techniki doświadczeń poszukujących w poznawaniu najbliższego środowiska przez uczniów klasy drugiej Szkoły Podstawowej w Gniewkowie. Nie publikowana praca magisterska. Bydgoszcz WSP 1993; R. Michalak: Wpływ techniki doświadczeń poszukujących C. Freineta na efektywność w zakresie edukacji środowiskowej dzieci klasy drugiej. Nie publikowana praca magisterska. Bydgoszcz WSP 1995.
- ³¹Ibidem.
- ³²E. Filipiak, H. Smolińska: Koncepcja pedagogiczna C. Freineta we współczesnym systemie edukacyjnym. W: "Biuletyn Informatyczny" nr 4. Gniezno Wydawnictwo Zespołu Animatorów Pedagogiki C. Freineta przy IBE w Warszawie 1992.
- ³³H. Semenowicz: *Freinet w Polsce*. Warszawa WSiP 1980.
- ³⁴E. Filipiak, H. Smolińska: Technika swobodnego tekstu. Moje "Ja" interpretacyjne wobec pedagogiki C. Freineta. Otwock/Warszawa Wydawnictwo PSAPF 1995.

- ³⁵E. Serkies: Wpływ techniki swobodnego tekstu Freineta na poziom wypowiedzi pisemnych uczniów klasy trzeciej. Nie publikowana praca magisterska. Bydgoszcz WSP 1982; D. Mikołajczak: Wpływ techniki swobodnego tekstu Freineta na rozwój mowy pisanej w klasie trzeciej. Nie publikowana praca magisterska. Bydgoszcz WSP 1983.
- ³⁶I. Maciejewska: Aktywność twórcza uczniów klasy I Szkoły Podstawowej w Orchowie. Nie publikowana praca magisterska. Bydgoszcz WSP 1991; M. Mazurowska: Znaczenie techniki swobodnego tekstu dla rozwijania języka dziecka. Niepublikowane prace magisterskie. Bydgoszcz WSP 1991; M. Powłoka: Rola i znaczenie techniki swobodnego tekstu dla pobudzania myślenia twórczego i języka dziecka. Nie publikowana praca magisterska. Bydgoszcz WSP 1993; I. Rybak: Rola i znaczenie swobodnej ekspresji w pobudzaniu myślenia dywergencyjnego. Nie publikowana praca magisterska. Bydgoszcz WSP 1993; M. Sowa: Technika swobodnego tekstu jako metoda kształcenia myślenia twórczego. Nie publikowana praca magisterska. Bydgoszcz WSP 1987; M. Torbicz: Wpływ techniki swobodnego tekstu C. Freineta na pobudzanie myślenia twórczego uczniów klasy trzeciej. Nie publikowana praca magisterska. Bydgoszcz WSP 1987.
- ³⁷J.P. Guilford: Natura inteligencji człowieka. Warszawa 1978, s. 278-320.
- ³⁸E. Lewandowska, A. Piekarska, M. Zataj: Realizacja koncepcji pedagogicznej C. Freineta w szkołach bydgoskich. Nie publikowane prace magisterskie. Bydgoszcz WSP 1993.
- ³⁹M. Jabłońska: Przebieg procesu dydaktyczno-wychowawczego w klasie autorskiej i jego efektywność. Nie publikowana praca magisterska. Bydgoszcz WSP 1993.
- ⁴⁰B. Krumrich: Teresa Śliwińska jako animator koncepcji pedagogicznej C. Freineta. Nie publikowana praca magisterska. Bydgoszcz WSP 1993.
- ⁴¹B. Styn: Realizacja koncepcji pedagogicznej C. Freineta w pracy dydaktyczno-wychowawczej Szkoły Podstawowej im. C. Freineta przy Wojewódzkim Szpitalu Gruźlicy i Chorób Płuc w Otwocku. Nie publikowana praca magisterska. Bydgoszcz WSP 1993.
- ⁴²E. Kędzierska: Rola i znaczenie wybranych technik C. Freineta w rozwijaniu dojrzałości szkolnej. Nie publikowana praca magisterska. Bydgoszcz WSP 1993; I. Kleinschmidt: Rola i znaczenie wybranych technik C. Freineta w rozwoju aktywności twórczej dzieci. Nie publikowana praca magisterska. Bydgoszcz WSP 1993; E. Kukowska: Realizacja wybranych elementów koncepcji pedagogicznej C. Freineta w klasie III Prywatnej Szkoły Podstawowej we Włocławku. Nie publikowana praca magisterska. Bydgoszcz WSP 1995; E. Żelazo: Organizacja "zajęć

wolnych" inspirowanych koncepcją pedagogiczną C. Freineta i ich wpływ na rozwój myślenia twórczego dzieci klasy III. Nie publikowana praca magisterska. Bydgoszcz WSP 1995.